

КНИГА В КУЛЬТУРЕ МЕЖДУВОЕННОГО ЛЬВОВА: ПЕЧАТНЫЕ КАТАЛОГИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ЦЕНТРАЛЬНОЙ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ БИБЛИОТЕКИ

Марта Надрага

Публикация посвящена анализу издательской деятельности Государственной центральной педагогической библиотеки во Львове в междувоенный период. Профилирующей группой книг в библиотеке была теоретическая и методическая литература по педагогике и психологии конца XIX — начала XX ст. Тематика библиотечного фонда была подчинена профессиональному и идеологическому направлению книжного собрания и отражала разнообразие не только педагогической, но и общественно-культурной мысли Львова того времени. Результаты анализа печатных изданий педагогической библиотеки дополняют историю становления книжной культуры Львова и Галичины.

Ключевые слова: Львов, книга, история культуры, педагогическая библиотека, каталоги, издательская деятельность, педагогическая периодика.

УДК 027.54:655](477.83-25)“1940/1941”

ПОЧАТКИ ВИДАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЬВІВСЬКОЇ ФІЛІЇ БІБЛІОТЕКИ АН УРСР (1940–1941)

Марта Пономаренко

*завідувач відділу наукового редагування та видавничої справи
ЛННБУ ім. В. Стефаника*

Проаналізовано структуру та методику подачі матеріалу у перших пропагандистських виданнях бібліотеки — каталогах виставок, бібліографічних покажчиків та списках, по змозі висвітлено історію їх написання та здачі до друку. Наведено прізвища осіб, причетних до редакційно-видавничої підготовки перших публікацій установи, та відгуки про них у тогочасній пресі.

Ключові слова: Львівська філія Бібліотеки АН УРСР, перші видання, виставка, каталог, бібліографічний покажчик, Ю. Пишбось, О. Семкович, А. Генсьорський, В. Тур'ян, Я. Зайкін.

© Пономаренко М., 2009

Після захоплення більшовиками у вересні 1939 р. влади в Західній Україні основні книгозбірні Львова — Наукового Товариства ім. Шевченка, “Просвіти”, Народного Дому, Інституту Ставропігії, Студіону, Національного закладу ім. Оссолінських втратили статус самостійних інституцій. У листопаді 1939 р. було створено перші більшовицькі органи влади — Тимчасове Управління по Львівській області, яке прийняло постанову “Про охорону музейних цінностей, історичних архівів, пам’ятників культури та бібліотек, що належать державі і приватним особам” [13, с. 15], для організації їх обліку та контролю при цьому ж управлінні наприкінці листопада 1939 р. було створено комісію під головуванням письменника П. Панча, до якої увійшли відомі науковці М. Возняк, І. Крип’якевич та ін. Ця комісія надсилала листи-розпорядження до вцілілих бібліотек, музеїв, інших культурних установ про заборону передавати чи вивозити книги та музейні експонати [10, арк. 1]. Один з таких листів 28 листопада 1939 р. було надіслано працівникові бібліотеки (ще тоді Оссолінеуму) Я. Янчакові — йому було доручено виявляти у Львівській області архіви, музеї, приватні, монастирські бібліотеки (“безнаглядні”, як зазначалося у розпорядженні), брати на облік і забезпечити їх збереження [11, арк. 2]. Вилучені книги безсистемно звозились до приміщення Оссолінеуму, а згодом — у новостворений відділ концентрації (вул. Оссолінських, 11, тепер вул. Стефаника) філіалу академічної бібліотеки, який було створено 2 січня 1940 р. постановою Ради Народних Комісарів УРСР “Про організацію наукових установ в західних областях УРСР” [8]. Львівська філія Бібліотеки АН УРСР розмістилась у головному корпусі колишньої бібліотеки Національного Закладу ім. Оссолінських. “За своїми наслідками і перебігом процес заснування у Львові в умовах встановлення радянської влади бібліотеки академічного зразка до однозначної оцінки не спонукає. З одного боку, місто отримувало велику наукову бібліотеку з багатим універсальним фондом, а це відкривало широкі можливості для розгортання систематичних наукових досліджень. З іншого — централізаційний проект окупаційної влади мав на меті зруйнування передвоєнної бібліотечної мережі міста, багатонаціональної і досить розвинутої, та облаштування у Львові й області великої кількості публічних бібліотек із загальнодоступними фондами радянських масових

видань” [4, с. 146-147]. Про тогочасну ситуацію читаємо і в газетних публікаціях української еміграції про культурне і громадське життя у Львові: “Всі бібліотеки Львова були об’єднані в одну [...]. Бібліотека Оссолінських була зроблена “базою” й туди звозили бібліотеки людей, що повтікали або були вивезені; перевезено туди й частину книжок з Наукового товариства ім. Шевченка. Само собою розуміється, що про якусь наукову роботу під більшовиками не можна було й думати: люди старались тільки зберегти, що було можна, і самим якось вижити серед нечуваного терору й морального гнету. 15 вересня 1941 р.” (Українська дійсність. — 1941. — 15 верес.) [6, с. 114-115].

Штат нової інституції складався почасти із колишніх працівників Оссолінеуму (Л. Бернацький, М. Гембарович, В. Віслоцький, С. Інґльот, М. Якубец, Й. Келлес-Краус, Е. Куркова (з бібліотеки Баворовських), очолив установу після приходу більшовиків Є. Борейша* та ін.), декількох представників НТШ (В. Дорошенко, М. Деркач), Народного Дому (А. Генсьорський), 1939-го р. з Києва з’явилися нові співробітники відповідного ідеологічного спрямування (Я. Зайкін, І. Зеленко, І. Боднар, В. Чекановський, Н. Зехцер, М. Гудзович, В. Тур’ян, А. Розенбух, З. Селіцька та ін). Отож, Львівська філія академічної бібліотеки постала як центр пропаганди та агітації більшовицьких ідей в Західній Україні, як осередок “повного підпорядкування бібліотечної практики завданням виховання трудящих в дусі комуністичних ідей, непримиренності до буржуазного світу і будь-яких проявів буржуазної ідеології” [2, с. 16]. У 1940–1941 рр. бібліотека організовувала різноманітні ідеологічні виставки, приурочені знаменним датам нової влади: 16-й річниці смерті Леніна, 60-літньому ювілею Сталіна,

* Борейша Єжи (Веніамін Гольдберг) (1905–1952) врятувався втечею із окупованої німцями Варшави. У вересні 1939 р. призначений, очевидно, Тимчасовим управлінням по Львівській області на посаду директора бібліотеки у віці 34 років. Директор бібліотеки у 1939–1940 рр. “Варшавський комуніст, трохи літератор, трохи публіцист”, новий директор для львівського культурного середовища був особою зовсім незнаною. До цих пір не мав нічого спільного з бібліотечною справою та науковою працею, — тим більше не мав жодного досвіду керування великою культурною інституцією [15, с. 41].

з приводу 8 Березня, виставку більшовицької преси та ін. Всі ці заходи здійснювали новоприбулі “товариші” без жодної бібліотечної методики, зате їх широко розрекламували у тодішній радянській пресі.

Серед зорганізованих у цей час виставок вирізняються ідеологічно незаангажованою (на перший погляд) тематикою дві експозиції. **Перша** — з приводу 500-ї річниці друкарства (кінець жовтня — кінець листопада 1940 р.), на якій були представлені рукописні книги XII–XV ст., а також найцінніші стародруки (в т. ч. гутенбергівські 1460 р.). З’явилося декілька відгуків на цю виставку у тогочасній місцевій, республіканській та всесоюзній пресі [3]. **Друга** — приурочена 85-м роковинам смерті Адама Міцкевича, приготування до якої розпочалося ще з грудня 1939 р. і охопило період директорування трьох осіб: *першого* (після 17 вересня 1939 р.) директора Оссолінеуму Юрія (Єжи) Борейші, *другого* — Якова Зайкіна* (який очолив устанovu в момент відрядження Борейші до Києва, власноручно видавши указ № 1 з призначенням себе на посаду директора, до виконання обов’язків приступив 29 січня 1940 р. [15, с. 65]) та *третього* передвоєнного директора Іллі Зеленка**. Підготовка до експозиції тривала майже рік, — виставку було відкрито 25 листопада 1940 р. промовама Якова Зайкіна,

* *Зайкін Яків Ісаєвич* (1907–?) — перед призначенням на керівну посаду у Львівську філію БАН УРСР (1940–1941) був завідувачем сектору підготовки та перепідготовки кадрів кабінету бібліотекознавства Бібліотеки АН (1938); завідувачем відділу опрацювання [7, с. 588].

** *Зеленко Ілля Наумович* (20.09.1903–?). Народився в Одесі. За фахом слюсар. Навчався у Харківській губпартшколі (1922–1923), Харківському інституті народної освіти (1927–1928), викладач і політсекретар фабзавуча Харківської кондитерської фабрики “Октябрь” (1923–1924), викладач економічних дисциплін в Сумській партшколі (1924–1927), завідувач окружного кабінету агітації і пропаганди в Сумах (1928–1930), редактор політехнічної літератури у видавництві “Молодой большевик” (1931–1933), директор центрального бібколектора (1934–1937), редактор журналу “Бібліотекар у соцбудівництві” (1937–1938). Заступник директора з наукової роботи Бібліотеки АН (1938–1940), директор Львівської філії Бібліотеки АН УРСР (1940–1941) [7, с. 387, 589].

проф. Станіслава Лемпільського*, поетів Юліяна Пшибося**, Степана Тудора, Давіда Кенігсберга. Виставку підготували Юліян Пшибось та Олександр Семкович*** при “співучасті працівників бібліотеки”.

Ця виставка стала джерелом для підготовки до друку видання “Каталог виставки, присвяченої 85-ій річниці з дня смерті Адама Міцкевича”, яке вийшло у світ 1940 р. Працівники Львівської філії БАН УРСР, які перейшли до новоствореної бібліотеки з Оссолінеуму, таким чином сподівалися, що їхнє лояльне ставлення до більшовицької ідеології сприятиме подальшій праці у стінах ЗНіО і уможливить наукову та бібліотечну працю [15, s. 41-68]. Однак це не вберегло їх від репресій, які вже, починаючи з грудня 1939 р. і до 1941 р., відбулися у стінах бібліотеки. Декількох працівників було звільнено, декількох усунено з посад, а кількох заарештовано і вивезено у концтабори (Т. Пейпер [15, s. 47], М. Білік, який помер на засланні [15, s. 35]), а дехто

* *Лемпільський Станіслав* (крипт. і псевд.: Dr St. Ł., Jun., Stanisław Junosza) (25.V.1886–2.XII.1947) — історик культури, освіти і літератури. Народився в Кам’янці Струмиловій (тепер Кам’янці-Бузькій) біля Львова. Закінчив Львівський університет, вивчав історію, історію літератури, філософію. Викладав у львівських гімназіях, працював у Державному архіві у Львові. Був літературним керівником Видавництва ЗНіО (1925–1927). У 1939–1941, 1944–1945 рр. викладав в університеті ім. І. Франка. Помер у Кракові. Опублікував біля 250 праць [16, t. 2, s. 886].

** *Пшибось Юліян* (псевд. Jan Czyżyk) (5.III.1901–6.X.1970) — поет, критик, педагог. Народився в с. Гвозьніца Дольна (на Ряшівщині, тепер Польща). Вивчав полоністику і філософію. До початку Другої світової війни з грудня 1939 р. — опинився у Львові, працював бібліотекарем в ЗНіО. Розпочав студії над лірикою Міцкевича (згодом опублікував книгу “Czytając Mickiewicza”, 1950). У бібліотеці працював до 24.XII.1940 р., перейшов на роботу у редколегію журналу “Nowe widnokręgi” на посаду завідувача відділу поезії. [1, t. 5, арк. 306]. 1951 р. вступив до Польської партії робітничої. Патрунував молодих поетів. Співпрацював з різними літературними часописами (“Poezja”, “Miesięcznik Literacki” і т. д.). Віце-президент пен-клубу. Займався перекладацькою роботою. Раптово помер у Варшаві [16, t. 2, s. 1236-1237].

*** *Семкович Олександр* (17.VI.1885–?) — консерватор, художник-інтролігатор, бібліофл. Перед війною був пов’язаний із саннаційним Obozem Zjednoczenia Narodowego [15, s. 46]. В січні 1940 р. подарував бібліотеці власну колекцію першодруків Міцкевича [15, s. 54]. Про нього див. також *Додаток 1*.

після арешту пропав безвісті у передвоєнному лихолітті (К. Рудницький, Ф. Дрозд [15, s. 44], А. Левак [15, s. 35]).

Каталог виставки, як на передвоєнні часи (коли бібліотечні працівники не мали каталожних карток, паперу та інших необхідних у роботі матеріалів) та у порівнянні з тогочасними публікаціями львівської бібліотеки, справляє враження ошатно проілюстрованого видання. На авантитулі міститься портрет Міцкевича (зображення скульптури Давіда Данже, 1835 р.), у книзі надруковано: карту-схему “Шляхом Міцкевича — Szlakiem Mickiewicza”, яку опрацювали організатори експозиції Ю. Пшибось та О. Семкович і виконала І. Хорошунова*, два факсиміле уривків його творів, живописний та дагеротипний портрети поета, в оздобних рамках впродовж видання подано цитати різних письменників про Міцкевича, або висловлювання самого поета. Встановити хто був редактором чи відповідальним за випуск не вдалося.

Апарат книги представлений лише передмовою Е. Усієвич “Адам Міцкевич” (обсяг — 4 с.), в якій знаходимо інформацію біографічного характеру, визнання величі поета та його неопієненого внеску в культуру польського народу, наскрізну акцентацію його симпатій до поневолених, до “благородних ідей інтернаціоналізму” (с. 5), відзначено його заклики до боротьби та пропагування соціалізму, і навіть згадано про його дружбу “з Лелевелем — соратником Маркса...” (с. 6-7). Апарат книги не містить ні іменного покажчика, ні змісту, що ускладнює користування виданням. Обсяг — 66 с., видання вийшло у друкарні АН УРСР тиражем 500 прим., форматом 84x108/32. Оскільки на сьогодні це видання — рідкісне, зупинимось докладніше на характеристиці його змісту.

* *Хорошунова Ірина* — працівником бібліотеки не була. В архіві ЛННБУ ім. В. Стефаника зберігаються декілька документів, які засвідчують факт перебування її у Львівській філії БАН (з 7.VIII.1940 до 22.IX.1940, — див. *Довідка: копія*, яку видав 21.IX.1940 р. Зайкін [1, т. 7, арк. 73] та *Подяка: копія*, яку видали 21.IX.1940 р. Зайкін та секретар Віслоцький “за сумлінне оформлення двох виставок: 1) до 1-ї річниці звільнення Західної України; 2) до 85-річчя Міцкевича [1, т. 7, арк. 74]. Там же зберігся її лист до директора Іллі Наумовича Зеленка, в якому йдеться про оформлення виставки, приуроченої І. Франкові, яка була у планах бібліотеки, однак Друга світова війна перешкодила її реалізації (див. *Додаток 2*).

Основний текст каталогу поділено на три великі розділи, які включають описи експонованого матеріалу за місцем їх розташування (виставочна зала, стіни, коридор).

Перший розділ “*Велика виставочна зала*” складається із 9 підрозділів:

1. Дитячі та юнацькі роки Адама Міцкевича (вітрини 1-7).
2. Перебування Адама Міцкевича в Росії (вітрини 8-13).
3. Подорож Європою (вітрини 14-17).
4. Перебування в Парижі (вітрини 18-27).
5. Вшанування пам’яті Адама Міцкевича (вітрини 28-32).
6. Переклади творів Міцкевича різними мовами (вітрини 33-40).
7. Ілюстровані видання та ілюстрації до творів Міцкевича (вітрини 41-47).
8. Музика до творів Міцкевича (вітрина 48).
9. Почитання* Міцкевича в СРСР (вітрини 49-50).

У межах підрозділу інформація подана за вітринами, більшість з яких мала власну назву (наприклад, вітрина 1 “В Новогрудській землі”), деякі назв не мали (вітрини 8, 9, 10 та ін.). Впродовж усього видання вітрини пронумеровано наскрізно. У межах вітрини експонований матеріал описано доволі хаотично, тут без жодного принципу подано оригінали документів (метрика, свідоцтво про освіту і т. д.), фотографії, першодруки, автографи, факсиміле, літографії, кольорові та чорно-білі репродукції мистецьких творів, медальйони, періодичні джерела, прижиттєві публікації та інше. У середньому кожна вітрина містила по 15-20 експонатів. Підписи на стендах та вітринах було здійснено двома мовами: українською та польською.

Звернемо увагу лише на матеріали, присвячені прижиттєвим друкам та біографії Міцкевича (вітрини 1-27). Дотримуватимемось рубрикації, встановленої в каталозі, — за вітринами.

Перший підрозділ “*Дитячі та юнацькі роки Адама Міцкевича*” був представлений сімома вітринами. “*В Новогрудській землі*” (вітрини 1, 2) — експонувались документи, які засвідчували факт народження поета (генеалогічне дерево родини Міцкевичів, придинок Римвід, герб Порай; виписка з метричної книги хрестин); свідоцтво шевського цеху у Вільні, видане батькові поета; факсиміле автографа А. Міцкевича з вправами по каліграфії, шкільне

* Вшанування.

свідощтво про закінчення шкіл в Новоградку, а також літографія М. Фаянса з рисунка Н. Орди із зображенням Заося, місця народження поета; дві фотографії його батьків та братів. Наступна, друга вітрина, була присвячена землі, яка породила поета. Тут експонувались дві фотографії міста з альбому Т. Е. Боретті; літографія Озембловського за малюнком Й. Крашевського, два кольорові малюнки Гдога, літографія Сімона-сина за малюнком Т. Левіцького із зображенням селян; пісні краю, етнографічні нариси, звичаї та обряди, інші антропологічно-етнографічні матеріали було представлено шістьма виданнями, які завершували тему.

Наступні вітрини (3-5) представляли *“Університетські роки у Вільні”*. Експонувались матеріали, які вказували на коло зацікавлень та занять молодого Міцкевича: було представлено низку літературних та наукових журналів, які виходили у Вільні та Варшаві на початку XIX ст.: *“Tygodnik Wileński”*, *“Dziennik Wileński”*, *“Wiadomości Brukowe”*, *“Biblioteka Polska”*, *“Dziennik Warszawski”*, *“Pamiętnik Warszawski”*; твори Байрона, Шиллера, Вольтера, Гете, Помпіліуса та ін.; оригінали автографів Ф. Шиллера та Ф. Вольтера (його листівка до Крамер де Лонг); мідьорити Ф. Шиллера у виконанні В. Шмідта del., С. А. Schwerdgeburst sc., Ж. Ж. Руссо; три факсиміле рукописів Міцкевича: наслідування з Вольтера *“Mieszko, książę Nowogródkka”*; поемка в чотирьох піснях *“Kartofla”*; переклад уривка драми Ф. Шиллера *“Дон Карлос”*, факсиміле автографа; фотопортрет Байрона, репродукція малюнка *“Адам Міцкевич, 1820 р.”* авторства В. Ваньковича.

Окрема вітрина присвячена Марилі Верещаківні, коханій Міцкевича. Тут представлено три фото з альбому Т. Е. Боретті: з місцевості Тугановичі: будинок, в якому мешкала М. Верещаківна, мурований будинок Міцкевича та липова альтана Міцкевича; дві мініатюри: Густав, Марія з Верещаків Путткамерова, — обидві належали М. Верещаківні; дереворит *“Береза, посаджена рукою А. Міцкевича”* Е. Руравського; оригінал малюнка олівцем *“Марія Верещаківна”*; репродукція портрета *“Адам Міцкевич”*; автограф та опубліковані твори Томаша Зана (приятеля поета); репродукція автографа Яна Чечота (товариша Міцкевича); автограф вальсу авторства Марилі Верещаківни.

Завершують університетський період матеріали, які подають фотографії місць у Вільні, де перебував Міцкевич, фотопортрети

приятелів поета: Яна Чечота, Фелікса Колаковського, Томаша Зана; твір Д. Б. Томашевського “Jagiellonida”; сім першодруків А. Міцкевича за 1817–1826 рр.; університетський диплом А. Міцкевича (вирізка з журналу “Tygodnik Pustrowany”, 1897, № 48).

“Пербування у Ковні. — Перші томи творів” — така назва шостої вітрини. Серед 15 експонатів — три фото місцевостей з альбому Т. Е. Боретті; літографія М. Фаянса за рисунком Н. Орди “Ковно”; репродукція малюнка невідомого автора із зображенням будинку у Вільні, в якому жив А. Міцкевич; фото поета в одязі вчителя ковенської школи з малюнка В. Ваньковича; чотири факсиміле автографів рукописів А. Міцкевича: “Dziady”, ч. 1, уривок; “Do*** w sztambuch”; “Korybut Xiążę Nowogródka” [Гражина]; “Romantyczność”; першодрук “Poezje Adama Mickiewicza” у 2-х т. (Вільно, т. 1. — 1822, т. 2. — 1823); примірник першого тому вказаного вище видання із власноручним підписом Миколая Ценського, який засвідчує факт купівлі цієї книги у Почаєві 1824 р. і перше завезення цього друку в Галичину. Увазі читача пропонувалась обкладинка видання 2-го тому “Poezje Adama Mickiewicza” (Вільно, 1823); передрук із львівського журналу “Muzeum” (1898) конспекту лекцій А. Міцкевича “Historia literatury polskiej” з учнівського рукопису Бернарда Кейстута-Гедиміна та рецензія Францішка Гжимала на поезії Адама Міцкевича, яка була опублікована у варшавському журналі “Astrea” (1823).

Завершує перший підрозділ вітрина “Процес Філаретів”, присвячена діяльності молодого Міцкевича у гуртку філаретів*. На вітрині представлено шість оригінальних документів, протоколів зізнань з процесу над філаретами, видання праці Станіслави П’єт-рашкевічовни “Dzieje Filomatów w zarysie” (Краків, 1912); автограф вірша Міцкевича, вписаного до альбому Саломеї Словацької (репродукція); два фото з альбому Т. Е. Боретті із зображеннями місць, де збиралися філарети; два фото Я. Булгака “Вид з вікна камери Конрада у Василян” та “Університет у Вільні”; літографія Т. Біб’єра “Адам Міцкевич — романтичний поет”.

* Гурток філаретів — гурток друзів чесноти. За участь у ньому Міцкевича разом з друзями царська влада заарештувала. Після кількомісячного ув’язнення поета разом з товаришами було заслано у Росію.

Матеріали підрозділу “*Перебування Адама Міцкевича в Росії*” представлені у шістьох вітринах (8-13). На відміну від попередніх, вітрини цього циклу власних назв не мали. Вони містили видання: К. Ф. Рилєєв “Войнаровский” (Москва, 1825); вільний переклад балади Міцкевича “Черновой набросок”, опублікований у книзі “Сочинения и переписки К.Ф.Рыльева” (Петербург, 1874); А. А. Бестужева (Марлинського А.) “Роман и Ольга” (Львов: изд. И. Н. Пелеха, 1898); оригінал листа Адама Міцкевича та Франціска Малєвського до Германа Головінського, писаний з Одеси (13.V.1825), а також 15 експонатів ілюстративного характеру (літографії, портрети декабристів, зображення пам’ятних місць, де бував Міцкевич, серед яких — репродукція з альбому Н. Орди “Стеблів Київської губ., Стара липа”, прославлена А. Міцкевичем в поемі “Пан Тадеуш”).

В окремій вітрині також репрезентувались здебільшого фотоматеріали з Алушти, Балаклави, Москви, Аюдагу, Артеку, фотомініатюри А. Міцкевича роботи Вів’єна, репродукція рисунку Й. Лелевеля та ін. (всього 12 експонатів). Окрім цього, було представлено два видання сонетів: першодрук “Sonety Adama Mickiewicza” (Москва, 1826, накладом автора) із власноручним підписом А. Міцкевича та “Sonet V-ty. Widok Czatyrdachu ze Stepów Kozłowa” (Петербург, 1826).

Десята вітрина представляла друки, які свідчили про знайомство поета з князем П. Вяземським, а саме: видання поезій останнього (СПб, 1824), публікацію з журналу “Tygodnik ilustrowany” (1915, № 9) “Piotr Wiazemski o Adamie Mickiewiczu”; низка публікацій висвітлювала творчі зв’язки між О. Пушкіним та А. Міцкевичем: твори Байрона з дедикацією Міцкевича для Пушкіна, два Міцкевичівські переклади творів Пушкіна; перша згадка Пушкіна про Міцкевича (“Дневник”, Москва, 1923); решта 9 експонатів — це фото Москви, репродукції портретів (З. Вяземської, А. Міцкевича в салоні княгині Волконської, О. Пушкіна), факсиміле автографа С. Соболевського.

Досить дивно сприймаються серед представлених в одинадцятій вітрині друки “Русские народные песни собранные Петром Куреевским” (Москва, 1848), твори В. Жуковського (СПб, 1815), І. Козлова (СПб, 1892), О. Хомякова (Москва, 1832), Є. Баратинського (Пб, б. р.), Байки І. Крилова (СПб, 1825), повне зібрання

творів І. Кирієвського (Москва, 1861) та Д. Веневітінова (СПб, 1901) два видання радянської доби: “Сочинения” А. Грибоедова (Ленинград, 1940) та “Стихотворения” С. Шевырева (Ленинград, 1939).

Окремо представлено п’ять видань А. Міцкевича: “Крымские сонеты. Переводы и подражания Ивана Козлова” (СПб, 1829), “Стихотворения. Перевел с польского В. Р.[оманович]” (СПб, 1829), першодрук твору “Konrad Walenrod. Powieść historyczna z dziejów litewskich i pruskich...” (Petersburg: Drukiem Karola Kraya, 1828), переклад О. Пушкіна початку поеми “Konrad Walenrod” в книзі “Стихотворения”. Ч. II. (СПб, 1829), примірник “Poezje Adama Mickiewicza. Wydanie nowe pomnożone. T. I–II” (Petersburg: Nakładem autora. Druk Karola Kraya, 1829) з власноручною дедикацією: “Klementynie Zaleskiej w dowód szacunku Adam Mickiewicz St. Petersburg”. Окрім цього увазі читача запропоновано: фрагмент оригінального автографа поеми “Konrad Walenrod” та фотографія квитка на передплату цього твору. Серед ілюстративного матеріалу на цій вітрині експонувались: п’ять кольорових репродукцій серед них — портрет А. Міцкевича, який малювала Кароліна Єніш; чотири репродукції рисунків, серед них — портрет А. Міцкевича з часу його перебування у Петербурзі — робота Р. Жуковського тощо.

Остання, тринадцята вітрина, завершує тему перебування А. Міцкевича в Росії. З 22 експонатів, представлених у ній, лише п’ять стосуються цього періоду, а саме: примірник першого тому “Poezje Adama Mickiewicza” (Пб, 1829), оправлений в Петербурзі телячою шкірою з літографованим портретом поета, виконаного за рисунком В. Ваньковича; повість “Konrad Wallenrod” (Пб, 1828), яка належала Юліушеві Словацькому і містить його підпис та зауваги; видання “Poezje” (Пб, 1829, т. 1) зі вступом Міцкевича “Do czytelnika o krytykach i recenzentach warszawskich”; неавторизоване перевидання петербурзького друку “Konrad Walenrod” (Пб, 1828), здійснене у Кракові 1828 р.; та присвята А. Міцкевичеві (в день його іменин) авторства Юліяна Корсака, поміщена у книзі “Poezje Juliana Korsaka” (Пб, 1830); чотири рецензії на його поезію та прозу.

На вітрині представлено також твори самого Міцкевича, опубліковані у різних європейських містах. Серед *паризької* міцкевичіани є: чотиритомне видання “Poezje Adama Mickiewicza” (Paryż:

Barbezat et Delarue, t. 1, 2 — 1828, t. 3 — 1829, t. 4 — 1832), окремо експонувалась обкладинка 2-го тому названого вище видання. Увазі читача пропонувались два *львівські* друки поета: неавторизоване видання “Sonety Adama Mickiewicza. Z pótami kompozycji Karola Lipińskiego” (Львів, 1827) та збірка “Polihymnia czyli piękności poezyi. T. IV. Wybór pism Adama Mickiewicza” (Львів, 1827), в якій вперше була надрукована славнозвісна “Ода до молодості”. На виставці експонувалось *краківське* неавторизоване видання “Konrad Wallenrod. Powieść historyczna z dziejów Litewskich i Pruskich, przez Adama Mickiewicza, w Petersburgu w r. 1828” (Kraków, 1828). Видання з *Вільно* було представлене під криптонімом М. S., це — першодрук з альманаху “Noworocznik literacki” (Вільно, 1831) під назвою “Mickiewicz Adam”. І на завершення — три *варшавські* друки, а саме: передруки з альманаху “Melitele” творів поета (“Almotenaby. Kassyda tłumaczona z arabskiego” (Warszawa, 1830); “Czaty. Ballada ukraińska” (Warszawa, 1829); “Farys. Powieść arabska” (Warszawa, 1829).

Ілюстративних матеріалів, порівняно з попередніми вітринами, у 13-й вітрині значно менше, — лише два. Це — репродукція з акварелі невідомого автора “Юліуш Словацький” та літографія Вишковського з Кракова, виконана за малюнком Куровського “Адам Міцкевич — романтичний поет”.

Підрозділ “*Подорож по Європі*” представлений у великій виставковій залі на чотирьох вітринах (14-17).

Тут експонувались переважно репродукції мистецьких творів, медальйони, інші ілюстративні матеріали (три стальорити; репродукція пам’ятної таблиці з карлсбадського будинку, в якому жив Міцкевич (з газети “Nasz kraj”, Львів, 1907); оригінал бронзового медальйону із зображенням А. Міцкевича та надписом “Dawid [d’ Angers] á Weimar 1829”; дві гравюри із зображенням Праги (“Das Kreuzherrn-Kloster”) — роботи Ланге та Поппель; портрет А. Міцкевича з 1829 р. авторства Й. Шмеллера — Л. Гельда.

В окремій вітрині — три оригінали рукописів (“Pamiętniki” Генрики Кучковської з Анквічів; автограф Міцкевича “Sen po sro-wiedzi” [до Марцеліни Лемпільської]; лист А. Міцкевича і А. Е. Одинця до Флори Ласкарис з Риму від 5.III.1830); п’ять видань (три *париських* друки: першодруки творів Міцкевича “Arcy-mistrz” (Париж,

1836 — “Rocznik emigracji polskiej”), перша публікація французькою мовою D’Herbelot Alphonse “Notice sur la vie et les poésies d’Adam Mickiewicz” (Париж, 1830) та книга Томаша Зана “Extrait de la biographie universelle et portative des contemporains” (Париж, 1830); першодрук твору А. Міцкевича “Do...Naśladowanie z Goëtego” (альманах “Militele”, Lipsk, 1837) та значно пізніше львівське видання Яна Семеньського “Ewunia” (Львів, 1888). Ілюстративний матеріал цієї вітрини: п’ять стальоритів (“Venedig. Ansicht der Piazzetta gegen die Münze”, Фр. Ейснер “Флоренція”, Г. Керн “Das Forum in Rom”, Пайн “Неаполь” та “Genf” невідомого автора); один дереворит Й. Голевінського за рисунком Андріоллі (1881) “Адам Міцкевич та Антоній Е. Одинец під час мандрівки на Везувій 29 травня 1830 р.”; дві репродукції В. Статтлера: портрети Міцкевича, один мальований в Римі 1830 р.; кольорова репродукція “А. Міцкевич і кн. Гагарін за шахами” з альбому М. Шимановської, копія А. Білинської (“Tygodnik illustrowany”, Варшава, 1895, № 4).

Вітрина “*Повстання 1830–31 р.*” представляє серед інших експонатів першодрук “Do Matki Polki” А. Міцкевича (“Pamiętnik emigracji”, Париж, 1832, № 1); поезія Міцкевича (“Hymn do młodości”, Варшава, 1831); вірш, який помилково приписували Міцкевичеві, “Chwile zemsty” (Варшава, 1831) тощо.

Завершує підрозділ “*Подорож по Європі*” вітрина “*Третя частина “Дзядів”*”: (два *паризькі* першодруки: “Poezje Adama Mickiewicza. T. IV” — третя частина “Дзядів” та “Pomnik Piotra Wielkiego” (Париж, 1832), “Reduta Ordon. Opowiadanie adjutanta” (Париж, 1832, т. 2); друге видання “Dziadów część trzecia” (Париж, накладом Олександра Словецького, 1933); два *варшавські* друки А. Міцкевича (“Ucieczka. Ballada”, Варшава, 1832); “Poezje Adama Mickiewicza” в трьох томах (Варшава, 1833); поезії А. Міцкевича “Nowy Parnas polski. Oddział 1” (Познань, 1832); “Ostatnie guty Juliana Ursyna Niemcewicza ...przez A. Mickiewicza” (Lipsk, 1833); видання радянської доби Пушкин А. “Медный всадник” (Хабаровск, 1940). Рукописна експозиція: оригінал автографа А. Міцкевича “Reduta Ordon”; оригінал листа А. Міцкевича і А. Е. Одиця до Флори Ласкарис з Дрездена, 1832 р.; факсиміле автографа вірша

Міцкевича “Do Przyjaciół Moskali”; копія автографа вірша Пушкіна до Міцкевича та декоративно-ілюстративний матеріал.

“*Перебування в Парижі*” — така назва IV підрозділу (вітрини 18-27). Серед експозиції — твір А. Міцкевича “Powstanie na Wołyniu czyli Pamiętnik pułku ...” (Bourges, 1832) та рецензія на цей твір (“Pielgrzym Polski”, Париж, 1833); проспект часопису, який редагував Міцкевич в Парижі “Pielgrzym Polski. Dziennik narodowy, polityczny i literacki” (Париж, 1833); два переклади “Księgi Narodu Polskiego i Pielgrzymstwa Polskiego” німецькою (von P.-J. B.-G.G.R. Im Jahr der Gnade, 1833), французькою (у перекладі князя Ш. де Монталембер=le compte Ch. de Montalembert, 1833), англійською (переклав Lach Szyrma, 1833) мовами; чотири таємні видання Оссолінеум (двох творів Міцкевича: “Do Matki Polski” (б. п.), “Reduta Ordon” (Дрезден, 1832) та два видання “Księgi Narodu Polskiego i Pielgrzymstwa Polskiego” (перше — Авіньйон: друкарня вдови Guichard (Гуішар) ainé, 1833; друге — Париж: накладом Гектора Боссанжа, друк. Скорчньовського в Баден, 1833); дві публікації рецензій К. Словіцького на твори Міцкевича, опубліковані в журналі “Czasopismo naukowe Zakładu Ossolińskich” (“Początki romantycznej poezyj w Polsce”, 1834, зош. 1; “Poezje Adama Mickiewicza, 2 tomy, w Paryżu, 1829”, 1832, зош. 2) та ілюстративний матеріал.

У вітрині 19 “*Пан Тадеуш*” було представлено два автографи поеми А. Міцкевича “Pan Tadeusz” книги I-III, IV-XII; рукопис реєстру прав власності на землю Новгородського воєводства (в тому числі і Міцкевича); першодрук з погруддям автора “Pan Tadeusz czyli ostatni zajazd na Litwie. Historia szlachecka z r. 1811 i 1812, we 12 księgach, wierszem...” (Париж, видання Олександра Словіцького, 1834, т. 1, 2); книга: Wielądek Wojciech. “Kucharz doskonały” (Варшава, 1783). Ілюстративний матеріал на цій вітрині було представлено двома стальоритами; мідьоритом (портрет А. Міцкевича — робота Лассалія) та трьома фотографіями (із зображенням будинку, в якому проживав А. Міцкевич у Парижі та два фото з альбому Е. Боретті: “Część zaścianku Soplice” і “Dołmatowszczyzna. Zagroda Maćka nad Maćkami”).

Продовжила тему “*Пана Тадеуша*” вітрина, в якій експонувалось 19 видань та мистецьких творів. Частина — це рецензії та

відгуки на твір “Пан Тадеуш” (французькою мовою; уривки поеми “Пан Тадеуш” у книзі: *Słowacki Juliusz “Beniowski. Biblioteka narodowa”* (Краків, 1923) та “Pan Tadeusz a cenzura” — нотатка з львівської газети “*Kurier Lwowski*” (1903. 22.XI.). На вітрині було представлено два видання творів Байрона: першодрук у перекладі А. Міцкевича (Вроцлав, 1829) та дещо пізніша публікація творів Байрона — видання Олександра Єловіцького (Париж, 1835). Увазі читача пропонувались німецькомовне видання “Пана Тадеуша” (Лейпциг, 1836) та французькомовний друк другої і третьої частини “Дзядів” (Париж, 1834), а також восьмий том “*Poezje Adama Mickiewicza*”, видання Олександра Єловіцького (Париж, 1836) та ілюстративний матеріал.

Вітрини (21-22) “*Діяльність в еміграції*” демонстрували: оригінал автографа байки А. Міцкевича “*Lis i koziele*”; 10 польських еміграційних журналів, які виходили в роки життя Міцкевича; першодрук французькомовного перекладу “*Drames polonais*” з передмовою Владислава Міцкевича (Париж, 1867); “*Poezye Adama Mickiewicza. Przejrzane i poprawione przez Autora*” у 8 томах (Париж, видання О. Єловіцького і Спілки, 1838). Окрім текстового матеріалу на вітрині експонувались п’ять стальоритів із зображеннями Парижа; публікації, які засвідчують громадську діяльність Міцкевича: звіти Історичного товариства польського, яким завідував Міцкевич (Париж, 1841–1843), два листи та відозви поета у справі польської школи (Париж, 1834); оригінал Міцкевичівського автографа “*Alexandre Rouchkin*”: некролог; першодрук Міцкевича “*Pierwsze wieki historii polskiej*” (посмертна праця поета, Париж, 1868); факсиміле автографа Шопена — музика до вірша Міцкевича “*Przec z moich oszu...*”, а також пам’ятні речі поета: копія годинника, його візитка, люлька, перстень, поштівка з автографом Міцкевича з 1852 р.

Вітрина 23 “*Лозанна — Collège de France*” висвітлює період життя поета в момент його викладацької діяльності в Колегіумі (23 експонати). Тут превалюють стенограми та збірки лекцій Міцкевича з слов’янського літературознавства та історії, а також текст “Пісні 3” Ю. Словацького (про Міцкевича), дві замітки у пресі: “*Młoda Polska*” (Париж, 1840) — звістка про те, що Міцкевич приїхав у Париж читати лекції; “*Tygodnik powszechny*”

(Варшава, 1885). Решта експонатів — це ілюстративно-декоративний матеріал, репродукція картини З.Валішевського “Міцкевич виступає у Французькому Колегіумі”; срібна пам’ятна медаль із зображеннями Адама Міцкевича, Жюля Мішеле та Едгара Куїне (роботи Бореля, 1845).

Період “*Товяницина*” (від містика Анджея Товяньського) представлений декількома публікаціями, які стосувалися його викладацької та громадської роботи (французькою мовою: Mickiewicz A. “De la littérature slave”, Париж, 1845; польською: про викладацьку діяльність поета: Ostrowski J. “Adam Mickiewicz professor” (журнал “Nowa Polska”, Париж, 1844); Trentowski B. “Collège de France” (публікація у журналі “Teraźniejszość i przyszłość”, 1844); три оригінальні документи Історичного відділу: звіти з березня і квітня 1844 р., виступ Міцкевича на засіданні відділу.

Вітрина “*1848 рік — Польський Легіон в Італії*” представляла декілька рукописів самого Міцкевича (факсиміле його листа до Джузеппе Мазіні — Париж, 7.V.1849) та до Кароля Альберта, короля Сардинії, копія, опублікована у Парижі (1862); чотири публікації поезії Міцкевича “Ода до молодості” французькою (переклад М. Боср-Нюша=М. Boyer-Nioche, Париж, 1830); німецькою (Відень, 1848; Ortelsburg (Szczytno), 1849); польською (Перемишль, 1848); військові бюлетні “Pierwszy Legion Rzeczypospolitej Polskiej” (1848). Ілюстративний матеріал цієї вітрини: три літографії; театральна афіша Народного театру в Кракові з анонсом про виставу “Дзяди”; два дереворити (портрети Йоахима Лелевеля, автор Й. Лоскочинський та Міцкевича (з 1877 р.), автор В. Бродський); чотири пам’ятні медалі; репродукція рисунку Ц. К. Норвіда з 1848 р. із зображенням Міцкевича.

Вітрина “*Трибуна народів*” присвячена редакторській діяльності поета в цьому часописі: першодрук журналу “La Tribune des peuples” (Париж, 1849) та перевидання (Париж, 1907); підбірка публікацій Міцкевича із книги “La politique du dix neuvième siècle” (Париж, 1870); перевидання часопису у перекладі польською мовою Владислава Міцкевича (Варшава, 1907); три видання вибраних творів поета (Вадовіце, 1850; два — у Ліпску, 1846 та 1852); оригінал листа Міцкевича до невстановленої особи (Париж, 1846). Решта 12 експонатів — ілюстративна частина, а

са́ме: фото Ф. Енгельса, Ш. Фур'є, К. Сен-Сімона, І. Головіна, О. Герцена; дві літографії (портрети Наполеона III — автор М. Пуш та Гелени Міцкевич, передрук з журналу); чотири репродукції (рисунка Ц. К. Норвіда, 1850 р. — портрета Міцкевича; різьби Казимири Малачинської: зображення Владислава Міцкевича та Марії з Міцкевичів Горецької; малюнка Софії Шимановської — сини Міцкевича (Олександр і Юзеф).

У вітрині *“Смерть в Константинополі”* представлено 19 експонатів, з них три рукописи, а саме: листи Міцкевича (два оригінали з 1855 р.), фотографія листа до Михайла Чайківського та до Владислава Чарторийського (Лондон, 1855); першодрук праці Міцкевича *“Ad Neapolinem III Caesarem Augustum. Ode in Bomersundum captum”* (Париж, 1855); *“Konrad Wallenrod i Grażyna”* з перекладами французькою К. Островського, англійською — Л. Яблонського, — видання, оздоблене згідно з побажаннями поета, яке здійснив Ян Тисевич (Париж, 1851) та ілюстративно-мистецький матеріал: 5 фотографій (зображення міста Париж, в якому проживав поет у 1852–1855 рр., тогочасний портрет поета, дві фотографії драгуна, Міцкевич перед покладанням його у домовину в Царгороді, 26.XI.1855); два стальорити; дереворит Ф. Шиманського із зображенням будинку Ратинського, який було побудовано на звалищах того, в якому помер Міцкевич; гравюра Суходольського *“Повернення з полювання”*; літографія *“Адам Міцкевич на смертному ложі”*, роботи Тадеуша Квятковського, М. Сальба; два малюнки олівцем (портрети двох товаришів Міцкевича — Арманда Леві та Генрика Служалського); оригінальний кольоровий малюнок невідомого автора *“Міцкевич на смертному одрі”*; посмертна маска поета (з: *“Księga pamiątkowa ku uczczeniu 100 rocznych urodzin A. Mickiewicza”*) (Варшава, 1898).

Підготовка ювілейної виставки і вихід у світ каталогу, приуроченому 85-й річниці від дня смерті А. Міцкевича, мали досить великий резонанс у пресі [12].

Перший бібліографічний покажчик бібліотеки — *“До 1-ої річниці визволення Західної України від гніту Панської Польщі”*. Як і попереднє видання, покажчик було підготовлено на основі одноіменної виставки, про яку згадано у пресі: *“...Починаючи з XIV [sic!] століття аж до дня 17 вересня 1939 року в виставлених*

книгах, плакатах, діаграмах відбито як пригноблений польською шляхтою народ боровся [...] за возз'єднання з Радянським Союзом” [9]. Показчик вийшов у 1940 р. в друкарні АН УРСР тиражем 500 прим., обсягом — 44 с., форматом 84x108/32. Укладачі показчика: А. І. Генсьорський* та В. П. Тур'ян**, як зазначено на звороті титула: “редакцію виконав Я. І. Зайкин”.

До показчика включено радянські пропагандистські публікації (невеликі за обсягом статті та короткі публікації в періодиці переважно за 1940 р.), видання не містить жодного історичного матеріалу. Про тимчасовість та недосконалість цього друку пише сам автор у вступному слові, перестраховуючись: “Цілком зрозуміло [...], що у нас знайдеться чимало пропусків. Та все ж ми сподіваємось, що у теперішньому своєму вигляді показчик відповідить завданням, які ставлять перед такого роду виданням наші пропагандисти [...]” [5, с. 3].

Апарат показчика складається із короткого вступного слова без назви та зазначення прізвища автора (1 с.) та змісту. Великим недоліком видання є відсутність допоміжних показчиків, що унеможливує будь-який цільовий пошук, змушує читача до наскрізного читання. Рубрикація — двоступенева, показчик складається з 9 тематичних розділів:

* *Генсьорський Антін* (1890–1970). Народився в с. Болестрашичі Перемишльського повіту. Навчався в Петербурзькому університеті на історико-філологічному факультеті, здобув спеціальність історика російської мови. Московфіл. Вчителював у м. Білилівка на Вінниччині (1919–1921). Дописував у газети “Русь” і “Жизнь”, професор Українського таємного університету у Львові (1921–1924). Директор публічної бібліотеки “Народний Дім” (1924–1939). У Львівській філії БАН працював у 1939–1941 рр., займав посаду завідувача відділу “Музей книги”, ст. викладач російської мови у Львівському університеті ім. І. Франка. У 1941–1944 рр. — бібліотекар у книгозбірні “Народний Дім”. З 1944 — знову повернувся у Львівську бібліотеку АН УРСР на посаду завідувача відділу рідкісної книги [1, т. 1, арк. 52-52зв.]. З 1951 по 1963 рр. — ст. науковий співробітник відділу мовознавства Інституту суспільних наук.

** *Тур'ян Вера* (1912–?). Закінчила Київський бібліотечний інститут, бібліотечний факультет, здобула спеціальність бібліотекаря. Член ВКП(б) з 1938 р. Перед Другою світовою війною у Львівській філії БАН УРСР завідувала кабінетом марксизму-ленінізму [1, т. 6, арк. 231].

- Минуле західних областей України.
- Західна Україна під пануванням панської Польщі.
- Визволення Червоною Армією західних областей України від гніту панської Польщі.
- Природні багатства західних областей України.
- Партійне і радянське будівництво в західних областях України.
- Соціалістичний розвиток народного господарства в західних областях України.
- Охорона здоров'я.
- Культурне будівництво.
- Художня література про визволення західних областей України від панського панування.

Розділи, в свою чергу, поділяються на рубрики (від 3 — до 11). Наприклад: другий розділ містить три рубрики:

- Загальні питання.
- Церква — опора панського панування.
- Школа і мистецтво в панській Польщі.

У межах рубрик матеріал, нумерація якого відсутня, розміщено за алфавітом.

Як зазначалося вище, покажчик має типове пропагандистське спрямування. Аналізуючи поданий матеріал, наприклад у розділі першому “*Минуле західних областей України*”, пересвідчуємось у тому, що укладачі не включили до цього розділу жодної історичної публікації, тут превалюють пропагандистські статті (як і у покажчику загалом), взяті з тогочасних періодичних джерел та збірників статей. “Знаменним” виявився і мовний фактор: з 33 публікацій лише 12 українською мовою.

У другому розділі у рубриці *Загальні питання* аналогічна картина: жодної історичної розвідки про описуваний період, натомість подано публіцистику: українською мовою — 15 назв, російською — 17 назв, польською — 8, а також видання зовсім не “загального” змісту — “Революційні підпільні пісні Західної України” — добірка пісень із журналу “Народна творчість” (1939, № 4).

У 1940 р. бібліотека видала також коротку бібліографічну пам'ятку “Тридцятиріччя з дня смерті Л. М. Толстого. 1910–20.IX.1940)” (тиражем 300 прим., формату 70х180/64, обсягом 8 с.). Публікація здійснена разом з Львівським обласним лекційним бюро. Особи укладачів, редактора чи відповідального за випуск пам'ятки у світ не встановлено. На титульному аркуші, окрім звичної інформації, внизу справа надруковано епіграф-цитату Леніна про велич Толстого. На звороті титульного аркуша — рекламне оголошення про діяльність лекційного бюро, тут перелічено теми лекцій про Л. Толстого, які супроводжувалися “художнім читанням творів письменника у виконанні артистів-читців”. Видання складається із трьох розділів:

- Основні дати життя і творчості Л. Толстого.
- Що читати з творів Л. М. Толстого.
- Що читати про Толстого.

Серед пропонованих творів Толстого — 14 назв. Принцип розміщення — за хронологією написання. Характерний метод подачі: без нумерації, спочатку — назва твору російською мовою із зазначенням дати написання, далі у дужках — наявні переклади цього твору українською та польською мовами із вказаним місцем та роком видання. Серед міст, де друкувалися вибрані твори Толстого українською мовою (причому всі до 1939-го р.!) знаходимо: Львів, Київ, Київ-Лейпциг, Харків, Чернівці; польськомовні друки Толстого побачили світ (також до 1939-го р.) у Варшаві, Кракові, Львові і в Золочеві. Три твори, а саме: “Люцери” (1857); “Поликушка” (1860) та “После бала” (1903), не містять жодних даних про переклади у дужках, очевидно, їх пропонувалось читати в оригіналі.

У переліку “Що читати про Толстого” укладачі рекомендували 14 праць, розміщених за алфавітом прізвищ без нумерації (з яких: 5 — Леніна, 1 — Г. Плеханова, 1 — А. Луначарського, і лише 6 назв літературознавчого напрямку, — звичайно, всі — дозволені більшовицькою цензурою: “Бирюков Н. И., Гусев Н. Н., Кузьминская М. А., Толстая С. А., Толстой И. Л., Короленко В. Г.” останній, видно, чимось не догодив, бо “випав” з алфавіту...). Принцип подачі інформації аналогічний до попереднього розділу: спочатку містився опис російською (прізвище і назва праці), нижче у вигляді анотації — місце публікації російською і за

наявністю — українською, польськомовні джерела — не вказані. Рекомендовані видання подавалися переважно за “Собраниями сочинений” Леніна, Плеханова, Горького, літературознавчі праці описано без вказання місця видання із зазначенням року їх випуску.

Останнє передвоєнне видання Львівської бібліотеки АН УРСР (така назва установи на титульному аркуші) “*В. І. Ленін: Список літератури*”, вийшло у 1941 р. у друкарні АН УРСР (тиражем 500 прим., формату 70x90/32, обсягом 16 с.), укладач — В. П. Тур’ян, особа редактора — не встановлена. На титульному аркуші над назвою справа — більшовицький епіграф-заклик “Пролетарі всіх країн єднайтеся!”. Брошура складається із вступного слова (без назви, очевидно, написаного укладачем, розпочинається епіграфом Сталіна) та самого списку рекомендованих джерел. Матеріал у списку розміщено хаотично (ні за хронологією, ні за алфавітом), нумерація відсутня. Список літератури поділено на три розділи (шрифтові виділення рубрикації не відповідають рівневі текстового блоку):

Основні видання творів В. І. Леніна (рос[ійською], укр[аїнською] та польською мовами).

Складається із десяти позицій (російською — 4; українською — 3; польською — 1; англійською — 1; німецькою — 1. Про дві останні у назві не зазначено).

І. Біографія В. І. Леніна.

Містить п’ять позицій. За мовним принципом поділяються: російською — 1; українською — 4. Одне видання — дитяче (Ульянова М., Ульянов Д. І. Спогади про Володимира Ильїча Леніна (б. м.), Вид. Дитячої Літератури, 1939, 65 с.).

II. Товариш Сталін про В. І. Леніна (під заголовком — епіграф-цитата Сталіна).

Складається із шести видань, у двох з яких авторство Сталіну не належить (Історія Всесоюзної Комуністичної Партії (більшовиків). Короткий курс [...] К., Держполітвидав, 1939. 343 с.; Історія громадянської війни в СРСР. Під ред. М. Горького, [...] Й. Сталіна. К., 1937, 546 с.). В кінці кожного опису подана інформація про наявність перекладів іншими мовами).

III. Образ В. І. Леніна в художній літературі.

Проза.

Серед пропонованих прозових творів (всього 4) переважають оповідання за винятком однієї позиції (Толстой О. Хліб (оборона Царицина). Повість. К., Молодий Більшовик. 1940. 214 с.). За мовним принципом: російською — 3; українською — 1.

В. І. Ленін в поезії і народній творчості. (під заголовком — епіграф з “народної” пісні).

Найбільший розділ у брошурі, містить 25 позицій, серед яких: збірники творів удмуртських письменників (Ижевск, 1940), пісні та перекази “горцев Дагестана” (Махач-Кала, 1929), народна творчість карело-фінської ССР (Петрозаводск, 1940), пісні іспанських дітей про Леніна (К, 1939), а також “Казки народів СРСР. Упоряд. Г. Літвак. (б. м.) 1939.” — чому зачислено казки до поезії — невідомо.

Серед рекомендованої поезії три позиції відведено творам В. Маяковського (російською, українською та польською мовами), одну — А. Прокоф'єву (Ленінград, 1940), українських поетів представлено поезіями (по одній назві) М. Рильського (Вибрані поезії. Київ, 1940) та П. Тичини (Партія веде. Київ-Харків, 1935). За мовним принципом: російською — 17, українською — 7, польською — 1).

П'єси.

Укладач пропонує три драматичні твори, один — український (Корнійчук О. Правда. Львів, “Радянський письменник”. 1940) та два російські (Погодин Н. Человек с ружьем. Москва-Ленінград: Искусство, 1940; Тренев К. На берегу Невы. Москва-Ленінград: Искусство, 1940).

Образ В. І. Леніна в кіно.

Представлено сім позицій, всі — російськомовні, п'ять з них — сценарії до фільмів, два джерела — збірник статей “Образы Ленина и Сталина в кино”. (Москва, 1939) та Ситник К. А. “Ленин Сталин в народном изобразительном искусстве” (Москва-Ленінград, 1940).

* * *

Отож, із знищенням наукових інституцій в 1939 р. та їхніх видавничих центрів, перестала існувати і сама наука. Залишки інтелектуальної еліти в умовах підневільної, нечуваної до цих пір, тоталітарної більшовицької системи творити повноцінну наукову продукцію не могли. Очевидно, організацією у новоствореній Львівській академічній бібліотеці виставок до 500-річчя друкарства

та 85-х роковин смерті Міцкевича влада намагалась переконати громадськість, що вона продовжує наукові традиції, які були у Львові до 1939 р., однак ці поодинокі заходи, швидше, слугують яскравим підтвердженням тотального зубожіння наукового потенціалу краю. Вже наступні видання — бібліографічний покажчик “До першої річниці визволення Західної України від гніту панської Польщі”; список літератури “В. І. Ленін” та коротка бібліографічна пам’ятка, присвячена Л. Толстому, — мають виразне ідеологічне спрямування, без найменшого натяку на науковість.

Додатки:

Додаток 1. Копія листа до начальника облміліції у Львові від директора І. Зеленка, від 1.X.1940 р.

Наш співробітник гр. Семкович отримав пропозицію від Облміліції виїхати зі Львова протягом 10 днів. Не знаючи причини, що ними керувалася Облміліція в цій справі повідомляємо про гр-на Семковича таке: Він є науковим співробітником нашої бібліотеки, великим знавцем Міцкевича, бере активну участь у масових міроприємствах бібліотеки. Він є основним робітником, що підготовляє виставку, присвячену 45-річчю* Міцкевича, ювілей якого має всесоюзне і велике політичне значіння. Просимо терміново з’ясувати справу про можливість його залишення у Львові.

[Підпис] І. Зеленко

[Підпис] секретар: Заячківська

Архів ЛННБУ ім. В. Стефаніка. Особові справи працівників за 1940–1941 рр. — Т. 6. — Арк. 100.

*Додаток 2. Лист Ірини Олександрівни Хорошунової до Іллі Наумовича Зеленка***

Київ. 5.V.1941 г.

Уважаемый Илья Наумович

Получила сегодня Ваше письмо и хочу сегодня же ответить, потому что иначе Ваше письмо останется безответным, а между тем, в нем есть интересующие меня вещи. Эскиз выставки Вам

* Правильно — 85-річчю.

** Збережено мову оригіналу.

сделаю независимо от того поеду во Львов или нет. Приложу к нему подробные указания и Ваши работники смогут выставку оформить. В совершенно одинаковой мере хочу и не хочу ехать во Львов и, поэтому не буду в претензии, если эскиз будет осуществлен без меня. В случае же, если понадобится мое присутствие, охотно поеду после 15-го июня.

Что касается вообще Вашей выставки Франко — она меня очень интересует, как и все дела Львовского филиала с удовольствием помогу, чем смогу в ее организации. Цвет всей выставки, ее фон предлагаю сделать светло-серый, цвет холста. Для этого понадобится метров 100-120 парусины или бязи, крашеной в серый цвет. Любой самый простой и дешевый белый материал может быть использован для этой цели. Фон этот будет более всего соответствовать орнаментам, преимущественно народным, которые будут основным украшающим элементом выставки.

Для составления эскиза мне необходима схема выставки с приблизительной разметкой того, какой раздел сколько займет щитов и какие разделы будут в зале, а какие внизу, в коридоре. Дней через пять-шесть после получения схемы вышлю Вам эскиз с подробными чертежами и указаниями. Пока постарайтесь приобрести материал и гуашевые краски всех основных цветов.

Свою выставку Франко я закончу между 20-25-и числами этого месяца. Конечно, ей трудно будет сравниться с Вашей по количеству материалов.

Приветы Ваши сегодня не успела передать т. к. мы с Венгрженовской* ездили сегодня к художнику Ижакевичу**, который пообещал нам дать оригиналы своих иллюстраций к Франко. У Вас в этом отношении будет больше возможностей.

Новостей у нас тут нет никаких. Все по старому.

Привет Вам от Венгржиновской. Третьяковку — пришлем. И для выставки сделаю все, что нужно. Передайте пожалуйста

* Особа невстановлена.

** Йдеться про *Іжакевича Івана Сидоровича* (16.1.1864—19.1.1962) — українського живописця і графіка, народного артиста УРСР. Працював у галузі станкового і монументального живопису, книжкової ілюстрації. Окрім творів Івана Франка інтерпретував художні образи у творчості Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Котляревського, Григорія Квітки-Основ'яненка, Михайла Коцюбинського [14, т. 4, с. 475].

привет нашим Киевлянам и тем из Львовских обитателей, кто меня еще помнит.

Всего доброго. С приветом и уважением.

И. Хорошунова

Конверт: Адреса: Львов, ул. Оссолинских № 2. Библиотека Академии Наук УРСР. Илье Наумовичу Зеленко.

Внизу зліва у рамці: Киев, ул. Ливере 34/21. [Підпис].

Архів ЛННБУ ім. В. Стефаника. Особові справи працівників за 1940–1941 рр. — Т. 7. — Арк. 69-70.

1. Архів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника (далі ЛННБУ ім. В. Стефаника). Особові справи працівників за 1940–1941 рр.
2. *Вальо М.А.* Внесок ЛНБ ім. В. Стефаника АН УРСР у бібліотекознавство і книгознавство в Українській РСР / *М. А. Вальо* // Бібліотека — скарбниця духовності : міжнар. наук. конф., присвячена 50-річчю Львів. наук. б-ки ім. В. Стефаника АН УРСР, Львів, 5-8 вересня 1990 р. — Київ : Наук. думка, 1993. — С. 16-32.
3. Вільна Україна. — 1940. — 17 лип., 19 жовт., 31 жовт.; *Czerwony Sztandar*. — 1940. — 24 pazd.; Историк марксист. — 1941. — Кн. 1. — С. 100-109.
4. *Головата Л.* Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, 1940–2005: історичний нарис / *Лариса Головата* // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Львів, 2005. — Вип. 13. — С. 144-174.
5. До першої річниці визволення Західної України від гніту панської Польщі: бібліографічний покажчик / Львівський філіал Бібліотеки АН УРСР; скл.: *Генсьорський А. І., Тур'ян В. П.*; ред.: *Зайкин Я. І.* — Львів, 1940.
6. [Документ] № 42. Газетна інформація про культурне і громадське життя у Львові в 1939–1941 рр. // Культурне життя в Україні. Західні землі: документи і матеріали. — Київ : Наук. думка, 1995. — Т. 1. 1939–1953.
7. Історія Національної академії наук України. 1938–1941: Документи і матеріали / редкол.: *О. С. Онищенко* (відп. ред.) та ін. — Київ, 2003. — 920 с.
8. Культурне будівництво в Українській РСР. — Київ, 1959. — № 349.

9. *Левченко Я.* Виставка, присвячена вересневим дням 1939 року / *Я. Левченко* // Вільна Україна. — 1940. — 13 верес., № 215.
10. Лист Комісії по охороні пам'ятників до Управи Музею ім. Любомирських від 2 грудня 1939. — ЛННБУ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 9, спр. 3896/6. — Арк. 1.
11. Повновазь [видана Я. В. Янчакові Організаційним комітетом письменників Львова з 28 листопада 1939 р.] : копія // ЛННБУ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 9, спр. 3896/6.
12. *Семкович О.* Знайдено рідкісні книги Адама Міцкевича з його автографами / *А. Семкович* // Вільна Україна. — 1940. — 26 верес., № 226; *Невідома З.* Виставка, присвячена поету: До 85-річчя з дня смерті Адама Міцкевича / *З. Невідома* // Там само. — 27 верес., № 227; *Борейша Ю.* Адам Міцкевич: До 85-річчя з дня смерті / *Ю. Борейша* // Вільна Україна. — 1940. — 29 верес., № 229; Велике свято: (В ювілейному комітеті по вшануванню 85-річчя з дня смерті Адама Міцкевича) // Там само. — 13 листоп., № 265; *Пелехатий К.* Велике життя: Виставка до 85-річчя з дня смерті Адама Міцкевича / *К. Пелехатий* // Там само. — 24 листоп., № 275.
13. Соціалістична культура Львівщини: зб. арх. док. і матеріалів (1939–1962). — Львів, 1964. — № 7.
14. Українська радянська енциклопедія : в 12 т. / за ред. *М. Бажана*. — Київ : Гол. ред. УРЕ, 1977–1985.
15. *Matwijów M.* Zakład Narodowy imienia Ossolińskich w latach 1939–1946 / *Maciej Matwijów*. — Wrocław : T-wo Przyjaciół Ossolineum, 2003. — 350 s.
16. Słownik biograficzny historii Polski / pod red. *Janiny Chodery, Feliksa Kiryka*. W 2-ch t. — Wrocław ; Warszawa ; Kraków : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2005.

**BEGINNING OF THE PUBLISHING ACTIVITY IN THE LVIV
BRANCH OF THE LIBRARY OF THE UKRAINIAN SSR
ACADEMY OF SCIENCES (1940–1941)**

Marta Ponomarenko

Structure and methods of material presentation of the Library first editions are analyzed, history of their writing and handing over to printing shop is reflected. The names of the persons participating in editorial and publishing preparation of the first publications, and reviews about them in that time press are presented.

Keywords: Lviv Branch of the Library of the Ukrainian SSR Academy of Sciences, First editions, Exhibition, Catalogue, Bibliographic Index, Julian Pszyboś, Oleksandr Semkovych, Antin Gensiorski, Vera Turian, Yakiv Zaikin.

ИСТОКИ ИЗДАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЛЬВОВСКОЙ ФИЛИИ БИБЛИОТЕКИ АН УССР (1940–1941)

Марта Пономаренко

Проанализировано структуру и методику подачи материала первых пропагандистских изданий библиотеки — каталогов выставок, библиографических указателей и списков, по возможности освещена история их написания и сдачи в печать. Наведены фамилии лиц, причастных к редакционно-издательской подготовки первых публикаций учреждения, а также отклики на них на страницах тогдашней печати.

Ключевые слова: Львовская филия Библиотеки АН УССР, первые издания, выставка, каталог, библиографический указатель, Ю. Пишибось, А. Семкович, А. Генсьорский, В. Турьян, Я. Зайкин.

УДК 027.2(477.83-25)“1939/1945”(091)

БІБЛІОТЕКА ПУБЛІЧНА РУСЬКОГО НАРОДНОГО ІНСТИТУТУ “НАРОДНИЙ ДІМ” ТА ЇЇ ВТРАТИ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Роман Дзюбан

*молодий науковий співробітник науково-дослідного відділу
історичних колекцій ЛННБУ ім. В. Стефаника*

Розглядаються втрати бібліотеки “Народного Дому” у Львові навесні 1944 р. в часі німецької окупації. В основі статті — витяги зі звітів працівників III відділу Staatsbibliothek Lemberg Володимира Дорошенка, Антона Генсьорського, Марії Деркач, які зберігаються в Державному архіві Львівської області та відділі рукописів ЛННБУ. Незначну частину збірок бібліотеки “Народного Дому” описала Галина Сварник у виданні “Архівні та рукописні збірки Наукового товариства

© Дзюбан Р., 2009